

УДК 821.14'06

ΟΙ ΡΩΣΟΙ ΗΡΩΕΣ ΣΤΗ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ: ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ - ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΣΥΝΑΡΤΗΣΕΙΣ – ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΑ ΑΠΟΤΥΠΩΜΑΤΑ

Παπαδημητρίου Δ. Χριστίνα

*Φιλολογικός σύλλογος Σερρών, Μουσικό Σχολείο Σερρών, Ελλάδα
xrapadi@hotmail.com*

Η μελέτη της τυπολογίας των ρώσων ηρώων στη Νεοελληνική Λογοτεχνία αποτελεί ένα ενδιαφέρον πεδίο διερεύνησης τόσο των αισθητικών αντιλήψεων, που διέπουν την λογοτεχνική παραγωγή του 20ου αιώνα, όσο και των συναρτήσεών της με τα ιστορικοκοινωνικά συμφραζόμενα της περιόδου και τον ιδεολογικό προσανατολισμό του συγγραφέα ή την κρατούσα ιδεολογική αντίληψη της εποχής. Τα διηγήματα: “Ο Μοσκόβ Σελήμ” (1895) του Γ. Βιζυηνού, “Ο λόφος με τις παπαρούνες” από τη συλλογή “Η ζωή εν τάφω” (1924) του Σ. Μυριβήλη, η νουβέλα: “Συνταγματάρχης Λιάπκιν” (1933) του Μ. Καραγάτση και τα μυθιστορήματα: “Διακοπές στον Καύκασο” (1965) της Μ. Ιορδανίδου και “Η αρραβωνιαστικιά του Αχιλλέα” (1987) της Α. Ζέη, αποτελούν ένα ενδιαφέρον πεδίο διερεύνησης της τυπολογίας του Ρώσου και του συσχετισμού της ιστορικής και κοινωνικής πραγματικότητας με τη λογοτεχνική δημιουργία. Η μελέτη λοιπόν, των αφηγηματικών περιεχομένων σε επίπεδο δομών βάθους αναδεικνύει την τυπολογία των ρώσων ηρώων στη Νεοελληνική Λογοτεχνία, η οποία σε συνδυασμό με την ανάγνωση των κοινωνικών και ιστορικών εγγραφών, που είναι αναγνωρίσιμα στα προς μελέτη λογοτεχνικά έργα, αποκαλύπτει μια πολύ ενδιαφέρουσα συνύπαρξη. Πρώτον πως τα ιστορικοκοινωνικά συμφραζόμενα μιας εποχής και η θέση του συγγραφέα απέναντι σε αυτά επικαθορίζουν τελικά το μοντέλο του ρώσου ήρωα και δεύτερον ότι παράλληλα συνυπάρχει και επιβιώνει μια εξιδανικευμένη και διαχρονικά αποδεκτή εικόνα του Ρώσου, η οποία αναδύεται από τους κόλπους της συλλογικής συνείδησης. Την δεύτερη αυτή εικόνα την συνθέτουν χαρακτηριστικά στα οποία καταγράφεται μια κλασική σχεδόν και εύκολα αναγνωρίσιμη εκδοχή της τυπολογίας των ρώσων ηρώων, η οποία εγγράφεται σε όλα τα προς μελέτη έργα. Η γοητεία που ασκούν οι ρώσοι ήρωες και η θετική κατεξοχήν σημασιοδότηση τους θα μπορούσε να αποδοθεί στον διαμορφωτικό ρόλο που έχει ασκήσει στη συνείδηση του Έλληνα η χρησμολογική παράδοση, η οποία έχει την αφετηρία της στην εποχή της Άλωσης και η οποία τροφοδότησε την εθνική μυθολογία με αφηγήσεις για το λυτρωτικό ρόλο του “ξανθού γένους”. Επίσης, ως διαμορφωτές του στερεοτύπου του ρώσου ήρωα μπορούν να θεωρηθούν το κοινό θρησκευτικό δόγμα, η στάση της Ρωσίας απέναντι σε σημαντικά γεγονότα της νεοελληνικής ιστορίας, αλλά και η γοητεία που άσκησαν οι σοσιαλιστικές ιδέες σε μεγάλο μέρος της ελληνικής διάνοησης του 20ου αιώνα.

Λέξεις κλειδιά: η τυπολογία του ρώσου ήρωα, κοινωνιοσημειωτική.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η μελέτη της τυπολογίας του ρώσου ήρωα στην Νεοελληνική Λογοτεχνία προσφέρει ένα ενδιαφέρον πεδίο έρευνας, καθώς δίνει την ευκαιρία να ανακαλύψουμε τον τρόπο με τον οποίον μια ετερότητα γίνεται αποδεκτή σε μια ξένη κουλτούρα· στην προκειμένη περίπτωση αυτή των Ρώσων στην νεοελληνική κουλτούρα. Επίσης, προσφέρει τη δυνατότητα να αναζητήσουμε και να μελετήσουμε τους παράγοντες που επηρεάζουν και διαμορφώνουν το είδος αυτής της αποδοχής. Μια τέτοια διερεύνηση του θέματος, βέβαια, μάς προσανατολίζει σε μια διεπιστημονική προσέγγιση του λογοτεχνικού κειμένου, επιλογή που στις μέρες μας γνωρίζει ιδιαίτερη αποδοχή στους επιστημονικούς κύκλους και οδηγεί σε ενδιαφέροντα συμπεράσματα.

Στην περίπτωση λοιπόν, της μελέτης της τυπολογίας του ρώσου ήρωα, ο μελετητής προκαλείται να διερευνήσει όχι μόνο τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά με τα οποία παρουσιάζονται οι Ρώσοι στην Νεοελληνική Λογοτεχνία, αλλά και τα πολιτισμικά και ιστορικοκοι-

ωνικά συμφραζόμενα που συμβάλουν στη διαμόρφωση της συγκεκριμένης τυπολογίας, καθώς και το ενδεχόμενο ρόλο που έχει παίξει ο ιδεολογικός προσανατολισμός των ίδιων των συγγραφέων.¹

ΚΥΡΙΟ ΜΕΡΟΣ

1. Τα λογοτεχνικά έργα, οι συγγραφείς, το ιστορικό πλαίσιο

Τα διηγήματα: “Ο Μοσκόβ Σελήμ” (1895) του Γ. Βιζυηνού, “Ο λόφος με τις παπαρούνες” από τη συλλογή “Η ζωή εν τάφω” (1924) του Σ. Μυριβήλη, η νουβέλα: “Συνταγματάρχης Λιάπκιν” (1933) του Μ. Καραγάτση και τα μυθιστορήματα: “Διακοπές στον Καύκασο” (1965) της Μ. Ιορδανίδου και “Η αρραβωνιαστικιά του Αχιλλέα” (1987) της Α. Ζέη, αποτελούν ένα ενδιαφέρον πεδίο διερεύνησης της τυπολογίας του Ρώσου και του συσχετισμού της ιστορικής και κοινωνικής πραγματικότητας με τη λογοτεχνική δημιουργία. Είναι γνωστό άλλωστε, πως το λογοτέχνημα ως δημιούργημα πολιτισμικών και κοινωνικών παραγόντων συνδιαλέγεται με το περιβάλλον που το παράγει χάρη στο διαμεσολαβητικό ρόλο του συγγραφέα του. Αυτός αξιοποιώντας το λογοτεχνικό κώδικα μεταγράφει τα ιστορικοκοινωνικά, ιδεολογικά και ηθικά συγκεκριμένα της εποχής του, διαθλώντας τα βέβαια πάντα μέσα από το γνωσιακό, ψυχολογικό, ιδεολογικό και πολιτικό του σύμπαν.

Η επιλογή των προαναφερθέντων λογοτεχνικών έργων έγινε με κριτήριο το γεγονός ότι σε αυτά συναντούμε ρώσους ήρωες σε πρωτεύοντες ή δευτερεύοντες ρόλους. Επίσης, διότι αυτά δημοσιεύονται σε μία μακρά περίοδο που καλύπτει σχεδόν έναν αιώνα, από τα τέλη του 19ου αιώνα ως τα τέλη σχεδόν του 20ου, και ως εκ τούτου αφομοιώνουν διαφορετικά ιστορικά-κοινωνικά και ιδεολογικά δεδομένα [Παπαθεοδώρου 2002: 27, Μουλλάς 2002: 345], τα οποία εν μέρει επενδύονται στην προσωπικότητα και τη δράση των ηρώων, αντικείμενο που η σύγχρονη αφηγηματολογία αναγνωρίζει και διερευνά [Τζούμα 1991: 154-160].

Πιο συγκεκριμένα, το διήγημα “Μοσκόβ Σελήμ” έχει ως ιστορικό πλαίσιο της δράσης την εποχή από τον Ρωσοτουρκικό πόλεμο του 1853 έως τη δεκαετία του 1880, τα γεγονότα του διηγήματος “Ο λόφος με τις παπαρούνες” διαδραματίζονται κατά τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο 1914-18 όπως και μυθιστορήματος “Διακοπές στον Καύκασο”. Στις “Διακοπές στον Καύκασο” όμως, αποτυπώνονται έντονα και τα γεγονότα της Οκτωβριανής επανάστασης του 1917, τα οποία η ίδια η συγγραφέας, Μ. Ιορδανίδου βίωσε σε πολύ νεαρά ηλικία.² Ο μύθος της νουβέλας “Συνταγματάρχης Λιάπκιν” εκτυλίσσεται μετά την Οκτωβριανή επανάσταση και σε όλη τη διάρκεια του μεσοπολέμου. Τέλος, στο μυθιστόρημα “Η αρραβωνιαστικιά του Αχιλλέα” το ιστορικό πλαίσιο του μύθου ξεκινά με την Εθνική Αντίσταση 1941 και εκτείνεται έως και λίγο μετά τη δικτατορία του 1967. Εν ολίγοις οι ήρωες των προς μελέτη λογοτεχνικών έργων βρίσκονται στη δίνη των πιο συγκλονιστικών ιστορικών γεγονότων του εικοστού αιώνα και η ζωή τους καθορίζεται ερήμην τους από τις ιστορικές συγκυρίες.³ Ενδιαφέρον όμως, είναι και το γεγονός ότι και οι ίδιοι οι συγγραφείς των έργων αυτών έχουν βιώσει την εποχή, που αποτελεί το ιστορικό πλαίσιο των μύθων τους.

¹ Για τους συγγραφείς βέβαια, για τους οποίους μια τέτοια πληροφορία είναι γνωστή και έχει εκφραστεί από τους ίδιους δημόσια κατά έναν τρόπο.

² Η Μαρία Ιορδανίδου το καλοκαίρι του 1914, και ενώ είχε ακόμα δύο χρόνια για να αποφοιτήσει από το Αμερικανικό Κολλέγιο, πήρε πρόσκληση από αδελφό της μητέρας της, που ήταν εγκαταστημένος στο Μπατούμι της Ρωσίας, για να πάει για διακοπές. Στο μεταξύ όμως κηρύχθηκε ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος και ξέσπασε η Οκτωβριανή επανάσταση με αποτέλεσμα να αποκλειστεί εκεί για πέντε ολόκληρα χρόνια.

Επίσης, μια άλλη ενδιαφέρουσα παράμετρος, που θα πρέπει να γίνει αντικείμενο διερεύνησης είναι, αν τα προσωπικά βιώματα των συγγραφέων από τον ενδεχόμενο ή μη συγχρωτισμό τους με Ρώσους συνέβαλαν στη διαμόρφωση μιας συγκεκριμένης τυπολογίας. Σύμφωνα με τα βιογραφικά τους στοιχεία από τους/τις προαναφερθέντες/είσες συγγραφείς δύο είχαν προσωπικές εμπειρίες. Η Μαρία Ιορδανίδου η οποία έζησε για πέντε χρόνια στη Ρωσία και αργότερα η Άλκη Ζέη η οποία έζησε για δέκα χρόνια στη Σοβιετική Ένωση.⁴ Θα μπορούσαμε λοιπόν, να υποθέσουμε πως στα έργα “Διακοπές στον Καύκασο” και “Η αρβωνιαστικά του Αχιλλέα” αξιοποιούνται και προσωπικά βιώματα των δύο συγγραφέων.

Από όλες τις παραπάνω παρατηρήσεις γίνεται αντιληπτό ότι αξίζει να διερευνησουμε πώς τα άμεσα ή έμμεσα βιώματα των συγγραφέων, ο ιδεολογικός τους προσανατολισμός και τα ιστορικοκοινωνικά συμφραζόμενα της εποχής τους διαθλώνται μέσα από τη συνείδηση των δημιουργών και τελικά εγγράφονται στην τυπολογία του ρώσου ήρωα. Μάλιστα, για την υλοποίηση μιας τέτοιας μελέτης ενδείκνυται η αξιοποίηση των αφηγηματολογικών εργαλείων της Θεωρίας της Αφήγησης καθώς και των θεωρητικών προσεγγίσεων, που εντάσσονται στην Κοινωνιολογία της Λογοτεχνίας και μετέρχονται της κοινωνιολογικής και λογοτεχνικής κριτικής.

2. Η τυπολογία των ρώσων ηρώων και οι ιστορικοκοινωνικές και ιδεολογικές συναρτήσεις

Η μελέτη λοιπόν, των αφηγηματικών περιεχομένων σε επίπεδο δομών βάθους αναδεικνύει την τυπολογία των ρώσων ηρώων στη Νεοελληνική Λογοτεχνία, η οποία σε συνδυασμό με την ανάγνωση των κοινωνικών και ιστορικών εγγραφών, που είναι αναγνωρίσιμα στα προς μελέτη λογοτεχνικά έργα, αποκαλύπτει μια πολύ ενδιαφέρουσα συνύπαρξη. Πρώτον πως τα ιστορικοκοινωνικά συμφραζόμενα μιας εποχής και η θέση του συγγραφέα απέναντι σε αυτά επικαθορίζουν τελικά το μοντέλο του ρώσου ήρωα και δεύτερον ότι παράλληλα συνυπάρχει και επιβιώνει μια εξιδανικευμένη και διαχρονικά αποδεκτή εικόνα του Ρώσου, η οποία αναδύεται από τους κόλπους της συλλογικής συνείδησης. Την δεύτερη αυτή εικόνα την συνθέτουν χαρακτηριστικά στα οποία καταγράφεται μια κλασική σχεδόν και εύκολα αναγνωρίσιμη εκδοχή της τυπολογίας των ρώσων ηρώων, η οποία εγγράφεται σε όλα τα προς μελέτη έργα. Η αποκωδικοποίηση λοιπόν, των λογοτεχνικών δομών των παραπάνω έργων αποκαλύπτει μια μεροληπτική σχεδόν στάση απέναντι στους ήρωες ρωσικής καταγωγής και μια οφθαλμοφανή συμπάθεια προς τα πρόσωπά τους, ακόμη και στις περιπτώσεις που αυτοί εκδηλώνουν έντονα τις σκοτεινές πλευρές της προσωπικότητάς τους (Λιάπκιν). Πιο συγκεκριμένα, αν μελετήσουμε το δραματικό μοντέλο των έργων, θα διαπιστώσουμε πως στα δρώντα πρόσωπα, που είναι ρωσικής καταγωγής, τους αποδίδεται πρωτίστως ο δραματικός ρόλος του Βοηθού, πιο σπάνια του Υποκειμένου (“Συνταγματάρχης Λιάπκιν”) και ενίοτε του Αντικειμένου (“Μοσκόβ Σελήμ”). Ως γνωστόν, όμως, κάθε ρόλος προσδιορίζεται από τη σφαίρα δράσης του, δηλ. από το σύνολο λειτουργιών και ιδιοτήτων που του αποδίδονται και στην περίπτωση των ηρώων που έχουν το δραματικό ρόλο του Βοηθού

---

³ Ρωσοτουρκικοί Πόλεμοι 1853-56 και 1877-78, Πρώτος παγκόσμιος πόλεμος 1914-1918, Οκτωβριανή επανάσταση 1917, Δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος 1939-45, Ελληνικός εμφύλιος πόλεμος 1946-49, Δικτατορία του 1967-74.

⁴ Η Άλκη Ζέη έζησε για μακρό διάστημα στη Σοβιετική Ένωση και συγκεκριμένα μεταξύ 1954-1964 βλ. σχ. <http://www.ekebi.gr/frontoffice/portal.asp?cpage=NODE&cnode=461&t=177>

αποδίδονται ιδιότητες, που έχουν θετικό πρόσημο και λειτουργίες, που εξυπηρετούν το βασικό στόχο του ήρωα ή διευκολύνουν την επικοινωνία του. Με άλλα λόγια φορτίζουν θετικά το μέτρο των δυνατοτήτων του Υποκειμένου και κατά συνέπεια σημασιοδοτούνται θετικά ως δρώντα πρόσωπα.⁵ Από τα παραπάνω λοιπόν, γίνεται κατανοητό πως τα Υποκείμενα, που είναι ελληνικής καταγωγής ή άλλης καταγωγής αναγνωρίζονται και επιβάλλονται ως ήρωες χάρη στη βοήθεια των δρώντων προσώπων που είναι ρωσικής καταγωγής. Η επιλογή αυτή των συγγραφέων σε επίπεδο δομής κωδικοποιεί ένα αίσθημα συμπάθειας προς τους ρώσους ήρωες και μεταγράφει το γενικότερο αίσθημα των ανθρώπων της εποχής κατά την οποία γράφεται το έργο.

Ειδικότερα, η γοητεία που ασκούν οι ρώσοι ήρωες και η θετική κατεξοχήν σημασιοδότηση τους θα μπορούσε να αποδοθεί στον διαμορφωτικό ρόλο που έχει ασκήσει στη συνείδηση του Έλληνα η χρησιμολογική παράδοση, η οποία έχει την αφετηρία της στην εποχή της Άλωσης και η οποία τροφοδότησε την εθνική μυθολογία με αφηγήσεις για το λυτρωτικό ρόλο του “ξανθού γένους” [Πίσσης 2014:149]. Επίσης, ως διαμορφωτές του στερεοτύπου του ρώσου ήρωα μπορούν να θεωρηθούν το κοινό θρησκευτικό δόγμα, η στάση της Ρωσίας απέναντι σε σημαντικά γεγονότα της νεοελληνικής ιστορίας [Σβορώνος 1984: 59,106, Παπαρηγόπουλος 1955: τομ.7 489, 496-97, 501, 506, 511, 521], αλλά και η γοητεία που άσκησαν οι σοσιαλιστικές ιδέες σε μεγάλο μέρος της ελληνικής διανόησης του 20ου αιώνα [Τσουκαλάς 1986: 37-52].

Πιο συγκεκριμένα, οφείλουμε να παρατηρήσουμε πως οι ρώσοι ήρωες των λογοτεχνικών έργων που προαναφέραμε, είτε είναι γυναίκες είτε άνδρες, παρουσιάζουν κοινά φυσικά ανθρωπολογικά χαρακτηριστικά, καθώς οι συγγραφείς προβαίνουν σε στερεοτυπικές περιγραφές των φυσικών χαρακτηριστικών τόσο των γυναικών όσο και των ανδρών. Κύριο χαρακτηριστικό των ηρώων/ίδων είναι η φυσική ομορφιά. Παρουσιάζονται ψηλοί, ευθυτενείς, με ροδαλά πρόσωπα, ξανθά μαλλιά και ένα φωτεινό χαμόγελο. [Βιζυηνός 1980: 241, Μυριβήλης 1983: 53, 54, Καραγάτσης 2015: 18, 24, 59, 62, 113, Ιορδανίδου 1999: 114, 134, 138, 154, 165, Ζέη 1997: 212, 272, 286, 289, 311]. Μάλιστα, στην περιγραφή των γυναικών γίνεται ιδιαίτερη αναφορά στις ξανθές χοντρές πλεξούδες ως ενδεικτικό στοιχείο ομορφιάς [Μυριβήλης 1983: 54, Ιορδανίδου 1999: 85, Ζέη 1997: 176]. Σε ό,τι αφορά, λοιπόν, τα φυσικά ανθρωπολογικά χαρακτηριστικά επικρατεί ένα διαχρονικό εξιδανικευμένο αισθητικό στερεότυπο. Όμως, και στο επίπεδο της καταγραφής των χαρακτηριστικών που συνθέτουν την προσωπικότητα των ηρώων υπάρχει ένα κυρίαρχο μοντέλο, που το δομούν ετερόκλητα στοιχεία, όπως η ενασχόληση των ηρώων με την μουσική, το ενδιαφέρον για τη λογοτεχνία και τις ξένες γλώσσες, η ευγένεια, η αλληλεγγύη αλλά και η αγάπη για το ποτό, τα χαρτιά και την ραθυμία [Μυριβήλης 1983: 54, 56, Βιζυηνός 1980: 211, 239, 240, 241, Καραγάτσης 2015: 53, 45, 46, 154, 156, 157, 159, 191, Ιορδανίδου 1999: 46, 64, 69, 85, 96, Ζέη 1997: 30, 160, 274,154, 235, 307]. Ενδιαφέρον στο σημείο αυτό είναι να παρατηρήσουμε πως, όλοι οι συγγραφείς ανεξάρτητα από το αν έχουν άμεσα βιώματα από το συγχρωτισμό τους με Ρώσους ή μεταγράφουν έμμεσες εμπειρίες, υπηρετούν την ίδια τυπολογία.

Πιο ειδικά, στο έργο του Βιζυηνού οι Ρώσοι παρουσιάζονται μέσα από τα μάτια του κεντρικού ήρωα Μοσκόβ Σελήμ. Ο Τούρκος στην καταγωγή Μοσκόβ Σελήμ, σύμφωνα με το μύθο, συμμετείχε στους ρωσοτουρκικούς πολέμους του 1853-56 και 1877-78 και ως αιχμάλωτος των Ρώσων έρχεται σε μία στενότερη επαφή μαζί τους και διαμορφώνει μια

5 Βλ. σχ. Greimas 1986: 172-221 και Καψωμένος 2003: 153, 113- 134 και 151-176

εξιδανικευμένη εικόνα γι' αυτούς [Βιζυηνός 1980:239-241]. Ο διαταραγμένος ψυχισμός του ήρωα, που αναζητά την τρυφερότητα, την ανθρωπιά και την δικαιοσύνη, που του λείπουν, και η “εκ πολιτικής οπισθοβουλίας” στάση των Ρώσων, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο αφηγητής [Βιζυηνός 1980:239], δεν του επιτρέπουν να έχει μια ρεαλιστική αντίληψη για την ιδιοσυγκρασία των Ρώσων με αποτέλεσμα όχι μόνο να τους αντιμετωπίζει με ιδιαίτερη συμπάθεια, αλλά και να τους εξιδανικεύει. Η θετική αυτή εικόνα, που έχει ο ήρωας για τους Ρώσους ενισχύεται και από την ερωτική έλξη που νιώθει για τη ρωσίδα χήρα Παυλόφσκα καθώς “η θερμή του έρωτος φλόξ” ένευσε “αυτώ μακρόθεν να επιταχύνη την εις ρωσικάς αγκάλας επάνοδόν του.” [Βιζυηνός 1980:241]. Ο κρυφός έρωτας λοιπόν, του Μοσκώβ Σελήμ για τη ωραία Ρωσίδα τον κάνει ακόμη πιο ευάλωτο και συμβάλλει στην εξιδανίκευση των ηρώων ρωσικής καταγωγής. Οι Ρώσοι όμως, παρουσιάζονται στο έργο του Βιζυηνού εξιδανικευμένοι, όχι μόνο γιατί αυτό υπηρετεί τον μύθο [Μουλλάς 1980: ρκζ’], αλλά και γιατί ο συγγραφέας ως φορέας των αντιλήψεων της εποχής του (τέλη 19ου αιώνα) μεταγράφει λογοτεχνικά το κυρίαρχο αίσθημα των Ελλήνων, οι οποίοι θεωρούν τους Ρώσους αδελφό έθνος λόγω του κοινού θρησκευτικού δόγματος και της πολιτικής της τσαρικής Ρωσίας, που από παράδοση προπαγάνδιζε την υποστήριξή της προς το ελληνικό έθνος.

Ανάλογη είναι η αντίληψη που συναντά κανείς και στο έργο του Μυριβήλη. Οι ήρωες ρωσικής καταγωγής στον “Λόφο με τις παπαρούνες” είναι ανώνυμοι και εκπροσωπούν μία συλλογικότητα. Ο συγγραφέας συνεπής προς το αντιμιλιταριστικό και ανθρωπιστικό πνεύμα [Vitti 1982: 258], που διαπνέει γενικότερα το έργο του, επιχειρεί να αναδείξει την ανθρώπινη διάσταση των ηρώων του διατηρώντας την ανωνυμία τους [Καρβέλης 1993: 108-118]. Με την επιλογή αυτή καταγράφει μια “ρομαντική” στερεοτυπική αντίληψη της εποχής του, που έχει ως αφετηρία της τον κοινό αγώνα στον οποίο συμμετείχαν Ρώσοι και Έλληνες ως εταίροι της Αντάντ, αλλά και στο γεγονός ότι είναι ομόδοξοι. Δεν είναι τυχαίο άλλωστε ότι στον εξαιρετικά σύντομο διάλογο που αρθρώνουν οι στρατιώτες των δύο εθνότητων η επίκληση του κοινού θρησκευτικού δόγματος και της εθνικότητας λειτουργούν ως μια ισχυρή διαπίστευση αλληλεγγύης και φιλίας.⁶ Στην περίπτωση του διηγήματος αυτού είναι ολοφάνερο πως ο συγγραφέας μεταγράφει τα αισθήματα της συλλογικής συνείδησης της εποχής του αλλά και τα προσωπικά του, καθώς ο ίδιος ως στρατιώτης είχε βιώσει το δράμα του Πρώτου Παγκόσμιου Πόλεμου και την εποχή που γράφει το συγκεκριμένο διήγημα εμφορείται ακόμη από τις σοσιαλιστικές ιδέες και διάκειται ευμενώς προς όσους θεωρούνται φορείς τους [Καλαμαράς 2009, Καρβέλης 1993: 135-136].⁷

Όσον αφορά τώρα το έργο της Μ. Ιορδανίδου σε αυτό παρουσιάζονται μια σειρά από ήρωες ρωσικής καταγωγής, οι οποίοι όμως έχουν έναν δευτερεύοντα ρόλο, δεν ολοκληρώνονται ως μυθιστορηματικοί ήρωες και αποδίδουν μια γενικότερη εικόνα του ρωσικού λαού. Η αφηγήτρια καταγράφει την δράση προσώπων που ευκαιριακά περνούν από τη ζωή

6 “-Γκιρτς;
-Γκιρτς.
-Κριστιάν;
-Κριστιάν.
-Ορτοντόξ;
-Ορτοντόξ.” [Μυριβήλης 1983: 53]

7 Τα έργα “Η ζωή εν τάφω” του Σ. Μυριβήλη και “Ο συνταγματάρχης Λιάπκιν” είναι τα μόνα έργα της νεοελληνικής λογοτεχνίας που σε μεταγενέστερες εκδόσεις τους οι συγγραφείς αλλάζουν τον ιδεολογικό προσανατολισμό τους.

της και αφήνουν μια γενική εικόνα για τους Ρώσους. Στο έργο της Ιορδανίδου η αφηγήτρια προσεγγίζει με συμπάθεια τόσο τους λαϊκούς και απαίδευτους Ρώσους όσο και την πεπαιδευμένη έκπτωτη αριστοκρατία χωρίς να ωραιοποιεί πρόσωπα και καταστάσεις. Και εδώ όμως, αναγνωρίζει κανείς το στερεότυπο του Ρώσου που απολαμβάνει ιδιαίτερα το ποτό, το χαρτί, τη ραθυμία, αλλά διακρίνεται και για τη μουσική του παιδεία, τη γλωσσομάθεια και την ενασχόληση με τα γράμματα και τις τέχνες. Η Μ. Ιορδανίδου φαίνεται πως επιλέγει να παρουσιάσει τα πρόσωπα και τη γενικότερη κατάσταση της εποχής από μία απόσταση. Μολονότι είχε άμεση εμπειρία των γεγονότων της Οκτωβριανής επανάστασης του 1917 και υπήρξε μέλος του ΚΚΕ, δεν καταφεύγει στη λογοτεχνική μεταγραφή των προσωπικών της ιδεολογικών επιλογών, αποφεύγει να καταγράψει την ηρωική διάσταση των γεγονότων και επιμένει στην απόδοση των συνεπειών που έχουν οι ένοπλες αναμετρήσεις στις ζωές και τον χαρακτήρα των ανθρώπων, στην αλλοτρίωση των παραδοσιακών ηθών και την απομάκρυνση από τις καθιερωμένες αξίες. Την εποχή που η Μ. Ιορδανίδου γράφει το μυθιστόρημά της (1965) έχει προηγηθεί το 20ο Συνέδριο του Κομμουνιστικού Κόμματος της Σοβιετικής Ένωσης (1956). Η ίδια όμως, συνεπής προς τη θέση που υιοθέτησε με την “Λωξάντρα” δεν παίρνει με το έργο της μέρος στη γενικότερη κριτική που ακολουθεί και την επανατοποθέτηση πάνω στην ιστορική πραγματικότητα. Επιλέγει να στραφεί στον άνθρωπο και έτσι συνειδητά ή όχι καταγράφει το στερεότυπο του Ρώσου, που κυριαρχεί στην συλλογική συνείδηση και με το οποίο είχε μεγαλώσει και η ίδια.

Όσον αφορά τώρα το έργο του Καραγάτση, σε αυτό συναντούμε έναν αριθμό ρώσων εμιγκρέδων με τον Λιάπκιν να κατέχει την θέση του κεντρικού ήρωα. Αυτοί κατά κανόνα είναι άνδρες νεαρής ή μέσης ηλικίας, με ανώτερες σπουδές και λαμπρές καριέρες σαν αυτούς που φιλοξένησε η Ελλάδα και οι οποίοι συνεισέφεραν με τις δεξιότητές τους στην ανοικοδόμηση της μετά το τέλος του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου και η παρουσία τους ενέπνευσε τους συγγραφείς της εποχής, όπως ο Καραγάτσης. Ο Λιάπκιν ως υπέρμαχος της παλιάς τσαρικής Ρωσίας, πέφτει θύμα της ρωσικής επανάστασης του '17, χάνει οικογένεια, σπίτι και περιουσία και μετά από περιπέτειες καταλήγει στην Ελλάδα και συγκεκριμένα στη Γεωργική Σχολή της Λάρισας, όπου και αναλαμβάνει τα καθήκοντα του επιστάτη των ζώων της Σχολής. Ο Λιάπκιν, όπως και οι άλλοι εμιγκρέδες του έργου, ως προσωπικότητα διαθέτει κάτι το αρχέγονο και το διονυσιακό. Είναι μέθυσος, χαρτοπαίκτης, γυναικάς, συχνά βίαιος, συναισθηματικός και ζει ενστικτωδώς. Ενεργεί με υπερβολικό τρόπο σε όλες τις εκδηλώσεις της ζωής του. Θα έλεγε κανείς πως διακατέχεται από έναν παράφορο πόθο για ζωή και από την άλλη από μια αυτοκαταστροφική διάθεση. Όλες οι ενέργειες, οι πράξεις και οι αντιδράσεις του είναι καθ' υπερβολή: τα αισθήματα χαράς και λύπης, ο πόθος και η αδιαφορία, η κραιπάλη και η εργασιομανία. Οι υπόλοιποι εμιγκρέδες του έργου διαθέτουν τα ίδια χαρακτηριστικά, αλλά σε μικρότερο βαθμό. Ερωτοτροπούν, πίνουν, χαρτοπαίζουν, τεμπελιάζουν και έχουν ελαστική συνείδηση· είναι άνθρωποι αλλοτριωμένοι και συχνά χωρίς ηθικούς ενδοιασμούς. Η έκπτωση των ηθών που καταγράφεται στα πρόσωπα των ηρώων του Καραγάτση αποτελεί λογοτεχνική μεταγραφή της έκπτωσης και της αποσύνθεσης της τσαρικής Ρωσίας, που οδήγησε στην επανάσταση του 1917. Μάλιστα, είναι ιδιαίτερα χαρακτηριστική η κριτική, που συχνά και απροκάλυπτα ασκείται στο τσαρικό καθεστώς στις πρώτες κυρίως εκδόσεις και δεν είναι άσχετη βέβαια με την ιδεολογική τοποθέτηση του ίδιου του συγγραφέα την εποχή που γράφει το έργο. Στην έκδοση του μυθιστορήματος του 1955 όμως, παρατηρείται μια υποχώρηση των αρνητικών κριτικών κατά του τσαρικού καθεστώτος και ταυτόχρονη ανάδειξη των σκοτεινών πλευρών

του κομμουνιστικού καθεστώτος, επιλογή που συνδέεται με την ιδεολογική διαδρομή του ίδιου του Καραγάτση.⁸

Όσο για το έργο της Α. Ζέη, οι Ρώσοι που προβάλλονται σε αυτό είναι κυρίως καλλιτέχνες και διανοούμενοι και υπηρετούν μια γοητευτική εκδοχή του στερεοτύπου. Η αφηγήτρια, όταν αναφέρεται σε αυτούς, τους ονομάζει “οι Σοβιετικοί” [Ζέη 1997: 30, 154, 274] στοιχείο που τη διαφοροποιεί από τους άλλους συγγραφείς και καταδεικνύει όχι μόνο την μεταγραφή της νέας ιστορικής πραγματικότητας αλλά και την αποτύπωση των βιωμάτων της συγγραφέως, η οποία έζησε για χρόνια στην Σοβιετική Ένωση [Θεοδοσοπούλου 2001, Κατσίκη-Γκίβαλου 2012:74, Παπαθεοδώρου 2012: 89-90]. Οι ρωσικής καταγωγής ήρωες όμως, και εδώ πληρούν μια ιδεατή εικόνα που την συνθέτουν η ευγένεια, η χάρη, η εκλεπτυσμένη κουλτούρα, η ιδιαίτερη πνευματική καλλιέργεια, η ηθική ακεραιότητα. Αντιπροσωπευτική περίπτωση αποτελούν ο Μιχαήλ Γκρηγκόρεβιτς και ο Σεριόζα. Η Ζέη σε συνέντευξή της δικαιολογεί αυτή την επιλεκτική παρουσίαση ηρώων, που προέρχονται από τους κόλπους της διανόησης, ως αποτέλεσμα των προσωπικών της βιωμάτων, δεδομένου ότι η ίδια συμμετείχε στους κύκλους των διανοουμένων της χώρας, όσα χρόνια ζούσε εκεί. Η εξιδανίκευση αυτή των ρώσων ηρώων, βέβαια συνδέεται και με το μύθο με τον οποίο γαλουχήθηκαν οι αριστεροί διανοούμενοι των μέσων του 20ου αιώνα.⁹

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Συνοψίζοντας, λοιπόν, θα λέγαμε πως οι ρώσοι ήρωες καταρχήν προσδιορίζονται με τα κοινωνιολογικά χαρακτηριστικά που τους προσδίδει η μυθοπλασία. Έτσι, η τυπολογία του Ρώσου δεν είναι μια, καθώς σηματοδοτείται εννοιολογικά από τη συνάρτησή της με τις κυρίαρχες ιστορικο-κοινωνικές, οικονομικές, πολιτισμικές, εθνικές παραμέτρους που επικρατούν σε διαφορετικές χρονικές περιόδους. Είναι εντυπωσιακό όμως, ότι παράλληλα με αυτές επιβιώνει και η τυπολογία του Ρώσου, που έχει εγγραφεί στη συλλογική συνείδηση και οφείλει την ύπαρξή της στη μακρά θρησκευτική και πολιτιστική παράδοση, που συνδέει τα δύο έθνη και αποτελεί μέρος του ελληνικού «εθνικού αφηγήματος».

Βιβλιογραφία

1. Βιζυηνός, Γ. (1980), Ο Μοσκόβ Σελήμ. Στο: Μουλλάς Π. (επιμ) (1980), Νεοελληνικά διηγήματα. Αθήνα: Ερμής, σ.σ.202-252.
2. Γιαννακάκη, Ε. (2010), Διαβάζοντας τον Καραγάτση. Στο: Αρβανιτάκης Δ. (επιμ.) (2010), Μ. Καραγάτσης. Ιδεολογία και ποιητική, Πρακτικά (Αθήνα 4 και 5 Απριλίου 2008). Αθήνα, σ.σ. 329-333.
3. Goldmann, L. (1979) Για μια κοινωνιολογία του μυθιστορήματος, (μτφρ.) Ελ. Βελτισιου – Π. Ρολμόν. Αθήνα :Πλέθρον.
4. Γουνελάς, Δ. (2008), Το απελευθερωμένο άτομο και το μυθιστόρημα του Καραγάτση “ο Συνταγματάρχης Λιάπκιν”. Στο: Ο Καραγάτσης της αμαρτίας και της αγιοσύνης, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Πρακτικά διεπιστημονικής Ημερίδας (Θεσσαλονίκη 17 Οκτωβρίου 2008) Θεσσαλονίκη σ.σ. 79-89.
5. Ζέη, Α. (1997), Η αρραβωνιαστικά του Αχιλλέα. Αθήνα: Κέδρος.
6. Greimas, A. J. (1986), *Sémantique structurale*, Paris: PUF.

---

⁹ Η εξιδανικευμένη εικόνα, που είχαν οι αριστεροί διανοούμενοι της Ελλάδας για το σοσιαλιστικό καθεστώς της Σοβιετικής Ένωσης και των ανθρώπων της, είναι κάτι που η συγγραφέας έχει ομολογήσει σε πολλές συνεντεύξεις της.

7. Hall, J. (1990), Η κοινωνιολογία της λογοτεχνίας, (μτφρ.) Μ.Τσαούση. Αθήνα: Gutenberg.
8. Θεοδοσοπούλου, Μ. (2001), Εστίαση στην Αρραβωνιαστική, περ. Η λέξη, τχ. 161 (Γεν.-Φλεβ. 2001) σ.15.
9. Ιορδανίδου, Μ. (1999), Διακοπές στον Καύκασο. Αθήνα: Εστία.
10. Καραγάτσης, Μ. (2015), Ο συνταγματάρχης Λιάπκιν. Αθήνα: Εστία.
11. Καρβέλης, Τ. (1993), Στράτης Μυριβήλης. Παρουσίαση-Ανθολόγηση. Στο: Η μεσοπολεμική πεζογραφία. Από τον πρώτο ως τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο (1914-1939), τομ. ΣΤ'. Αθήνα: Σοκόλη, σ.σ. 135-136.
12. Κατσίκη-Γκίβαλου, Α. (2012), Το πεζογραφικό έργο της Άλκης Ζέη: Από το “εγώ” στο “εμείς”. περ. Διαβάζω, τχ. 528, σ. 74.
13. Κασωμένος, Ε. (2004), Αφηγηματολογία. Αθήνα: Πατάκης.
14. Μουλλάς, Π. (1980), Το νεοελληνικό διήγημα και ο Γ.Μ. Βιζυηνός, Νεοελληνικά διηγήματα. Αθήνα: Ερμής.
15. Μουλλάς, Π. (2002), Σκέψεις για την πεζογραφία μας. Στο: 1949-1967. Η εκρηκτική εικοσαετία (10-12 Νοεμβρίου 2000), Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας (Ιδρυτής Σχολή Μωραΐτη), Αθήνα: σ. 345.
16. Μυριβήλης, Σ. (1983), Η Ζωή εν τάφω. Αθήνα: Εστία.
17. Οικονόμου – Αγοραστόυ Ι. (1992). Εισαγωγή στη Συγκριτική Στερεοτυπολογία των εθνικών χαρακτηριστικών στη Λογοτεχνία. Θεσσαλονίκη: University Press.
18. Παπαρηγόπουλος, Κ. (1955), Ιστορία του ελληνικού έθνους. Αθήνα: Σαφειρλής.
19. Παπαθεοδώρου, Γ. (2002), Λογοτεχνία και Ιδεολογία, περ. Το Δέντρο, τχ. 117- 118, σ.σ.26-31
20. Παπαθεοδώρου, Γ. (2012), Οι επίμονοι κομπάρσοι της ιστορίας, περ. Διαβάζω, τχ. 528, σ.σ. 89-90.
21. Πίσση, Ν. (2014), Χρησιμολογία και “Ρωσική Προσδοκία”. Στο: Οι Σλάβοι και Ελληνικός Κόσμος, Πρακτικά Α΄ Επιστημονικής Ημερίδας Τμήματος Σλαβικών Σπουδών (7 Δεκεμβρίου 2012) Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Αθήνα: Πελεκάνος σ.σ. 149-168.
22. Ραυτόπουλος, Δ. (2010), Ο φιλελευθερισμός του Καραγάτση. Στο: Αρβανιτάκης Δ. (επιμ.) (2010), Μ. Καραγάτσης. Ιδεολογία και ποιητική, Πρακτικά (Αθήνα 4 και 5 Απριλίου 2008). Αθήνα, σ. σ. 117-132.
23. Σακαλάκη, Μ. (1984). Κοινωνικές ιεραρχίες και συστήματα αξιών: Ιδεολογικές δομές στο νεοελληνικό μυθιστόρημα 1900-1980. Αθήνα : Κέδρος
24. Σβορώνος, Ν. (1984). Επισκόπηση της Νεοελληνικής Ιστορίας, (μτφρ.) Ασδραχά Α. Αθήνα: Θεμέλιο.
25. Τζούμα, Α. (1991). Η διπλή ανάγνωση του κειμένου. Για μια κοινωνιοσημειωτική της αφήγησης. Αθήνα: Επικαιρότητα.
26. Τζιόβας, Δ. (1993). Το παλιμνηστο της ελληνικής αφήγησης: από την αφηγηματολογία στη διαλογικότητα. Αθήνα: Οδυσσεάς.
27. Τζιόβας, Δ. (2011). Ο Μύθος της γενιάς του τριάντα: νεοτερικότητα, ελληνικότητα και πολιτισμική ιδεολογία, Αθήνα: Πόλης.
28. Τσακνιάς, Σ. (1990). Άλκη Ζέη. Η Αρραβωνιαστική του Αχιλλέα, 1987. Στο: Επί τα ίχνη. Κριτικά κείμενα 1965-1988. Πεζογραφία. Αθήνα: Σοκόλη, σ.σ. 62- 63.
29. Τσουκαλάς, Κ. (1986), Κράτος, Κοινωνία, Εργασία στη μεταπολεμική Ελλάδα. Αθήνα: Θεμέλιο
30. Φωτέας, Π. (1981), Ο πολιτικός Καραγάτσης και η πανανθρώπινη παλίρροια, περ. Τετράδια Ευθύνης, τχ. 14, σ.σ. 96-104
31. Vittì, M. (1982), Η Γενιά του Τριάντα. Ιδεολογία και μορφή. Αθήνα: Ερμής, σ.σ. 257-266 και 343-351

Ιστοσελίδες:

1. Βιογραφικά και εργογραφικά στοιχεία των προς μελέτη συγγραφέων, Εθνικό Κέντρο Βιβλίου. Στο: <http://book.culture.gr>
2. Τζούμα, Α. Ιστορία και λογοτεχνία <http://ejournals.epublishing.ekt.gr/>
3. Καλαμαράς, Β., (7/12/2009), Οι ιδεολογικές μεταμορφώσεις του Μυριβήλη. Στο: <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=109540>
4. Φιλίππου, Φ. Ο πολιτικός Καραγάτσης <http://diastixo.gr/arhtra/2195-politikos-karagatsis>

**RUSSIAN HEROES IN GREEK LITERATURE:
TYPOLOGY - HISTORICAL FUNCTIONS – IDEOLOGICAL IMPRINTS**

Papadimitriou D. Christina

*Literary society of Serres, Musical School of Serres, Greece
xpapadi@hotmail.com*

The study of the typology of Russian heroes in Greek Literature is an interesting area of research for both the aesthetic perceptions defining the literary production of the 20th century, and for its' relation to the sociohistorical context and the ideological orientation of the author or the prevailing ideology of that era. The short stories: "Moskov Selim" (1895) by G. Vizyenos, "Poppies on a Hillside" from the collection "Life in the Tomb" (1924) by S. Myrivilis the novel: "Colonel Liapkin" (1933) by M. Karagatsis and novels: "Holidays in Caucasus" (1965) by M. Iordanidou and "Achilles' Fiancée" (1987) by A'. Zei, are representative cases for the study of the typology of the Russian hero and demonstrate the correlation of historical and social reality with literary creation. The study, therefore, of the narrative content in levels of depth structures highlights the typology of Russian heroes in Greek Literature, which combined with reading the relevant to the literary works social and historical records, reveal a very interesting coexistence. Firstly, the way the sociohistorical contexts of an era and the position of the writer towards these determine the model of the Russian hero and secondly the fact that at the same time an idealized and maintained over-time acceptable picture of the Russian coexists and survives, which emerges from collective consciousness. The latter image is being composed by features in which is recorded a classic and easily recognizable version of the typology of Russian heroes. This version is recorded in all the works considered. The decoding of the literary structures of the works in consideration, revealed an almost biased attitude towards heroes of Russian origin and an obvious sympathy to their faces, even when they strongly express the dark sides of their personality. The heroes are either women or men, have common physical anthropological characteristics, since the authors make stereotypical descriptions of the physical characteristics of both women and men. The main characteristic of the heroes is their natural beauty. They are depicted tall, upright, with rosy faces, blond hair and a bright smile. Notably, the description of women makes particular reference to the thick blonde braids as an indicative beauty element. Therefore, in regards to the physical anthropological characteristics, a timeless idealized aesthetic stereotype prevails. But even when recording the characteristics that make up the personality of the characters exists a dominant model, formed by disparate elements, such as the occupation of the heroes with music, the deep interest in literature and foreign languages, kindness, solidarity and the love for drinking, cards and indolence. The appeal of Russian heroes and their predominantly positive signification could be attributed to the formative role that is rooted in the Greek consciousness by prophetic tradition, which has its origin in the era of the fall of Constantinople and which fueled the national mythology narratives regarding the redemptive role of the "blond race". Also, major factors forming the stereotype of the Russian hero can be considered the common religious doctrine, Russia's stance on important events of the modern Greek history, but also the fascination exerted by socialist ideas in much of the Greek intelligentsia of the 20th century. Thus the typology of the Russian is not limited to one, since it is conceptually signaled by its correlation with the dominant sociohistorical, economic, cultural, national parameters prevailing at different eras. However, it is striking that alongside these survives typology of the Russian as well, which has entered the collective consciousness and owes its existence to the long religious and cultural tradition, linking the two nations and consists a part of the Greek "national narrative".

Keywords: typology of the Russian heroes, semiotic and sociological literary criticism.